

OORLOG EN GEOGRAFIE

Met 'La Géographie, ça sert, d'abord, à faire la guerre', publiceerde Yves Lacoste een boekje dat de geografie op haar grondvesten deed daveren. Zijn vlammende kritiek hield academische geografen een spiegel voor en wees hen op hun maatschappelijke verantwoordelijkheid. Zijn analyse blijkt vandaag actueler dan ooit.

Op een zomeravond in 1972 wandelt de Franse geograaf Yves Lacoste het Sovjet-Russische reisbureau Aeroflot in Parijs binnen. Hij wordt er al verwacht en krijgt meteen een ticket naar Moskou. Daar stapt hij over op een kleiner vliegtuigje naar Hanoi in Vietnam. Noord-Vietnam werd sinds mei opnieuw zwaar bestookt door Amerikaanse bommenwerpers en Lacoste was door de Noord-Vietnamese regering gevraagd om de bombardementen te komen bestuderen. Lacoste's getuigenis in de Franse krant Le Monde schokte de wereld. Zijn onderzoek toonde immers aan dat de Amerikaanse luchtmacht systematisch dijken bestookte in de dichtbevolkte delta van de Rode Rivier en dit vooral aan de zeezijde van de delta. Daar lag het land onder zeeniveau en zou een dijkbreuk tot de dood van ontelbare burgers leiden. Lacoste toonde aan hoe de bommen bewust burgers tot doelwit hadden. Het bracht de Amerikaanse president Nixon, die steeds had beweerd burgers te ontzien, in nauwe schoentjes. De bombardementen werden teruggeschroefd.

Geen geograaf heeft sinds 1972 nog zo'n directe invloed gehad op de wereldpolitiek. Bovendien zette Lacoste's reis naar Vietnam ook de Franse geografie op zijn kop. De impact van zijn onderzoek stimuleerde de oprichting van het tijdschrift voor geopolitiek Herodote, dat tot vandaag een belangrijke kritische stem blijft in de diplomatieke wereld. Uiteindelijk kwam het tot een dun boekje, bijna een pamflet, waarin Lacoste zijn visie op de geografie van de toekomst uiteenzette: "La géographie, ça sert, d'abord, à faire la guerre" (de geografie dient in de eerste plaats om oorlog te voeren). De choquerende titel (en inhoud) blies het stof van de Franse geografie. Lacoste's radicale analyse bombardeerde Parijs in één klap tot een centrum van de nieuwe, Marxistisch geïnspireerde geografie.

Lacoste bespreekt hoe geografie doorheen de geschiedenis werd ingezet als instrument voor machtsuitoefening; niet alleen in de oorlog, maar ook in het dagelijks bestuur van een land. Geografische kennis is macht: om doelwitten te selecteren, steunde het Amerikaanse leger niet enkel op gedetailleerde topografische kaarten van Vietnam, maar ook op een gedegen kennis van het

socio-ecologisch systeem van de delta. Naast een strategische functie, speelt geografie ook een ideologische rol: geografische 'feiten' vormen immers in belangrijke mate ons wereldbeeld. Lacoste betreurt hoe een aura van 'wetenschappelijkheid' geografen verblindt voor de inherent politieke draagwijdte van hun kennis. Door een toenemende specialisatie en opsplitsing binnen de discipline zijn geografen bovendien niet langer eigenaar van de kennis die ze gezamenlijk produceren. Lacoste noemt dit proces de 'proletarisering' van de geografie.

Als antwoord hierop roept Lacoste op tot een meer politiek bewuste en meer politiek geëngageerde geografie, met zijn eigen 'kennisguerilla' in Vietnam als voorbeeld. Door de fragmentering van hun discipline tegen te gaan, kunnen geografen de controle heroveren over hun kennisproductie. Lacoste pleit voor een politieke ecologie avant-la-lettre en zet de verwevenheid tussen natuur en samenleving centraal.

Hoe visionair zijn 'call-to-arms' ook was, Lacoste heeft het tij niet kunnen keren. De 'publish or perish' cultuur leidde tot een wetenschappelijke zuivering, die geëngageerde publieke intellectuelen als Lacoste marginaliseerde. Geografie is een nog meer specialistische discipline geworden, die zich weinig vragen lijkt te stellen over haar groeiende strategische en ideologische rol. De militaire surveillance industrie, bijvoorbeeld, steunt op nog meer gesofisticeerde geografische data. De ontwikkelingen op dit domein verlegden bovendien de grenzen van autoritair burgerlijk bestuur: de

integratie van CCTV, remote sensing en sociale Big Data staat de overheid immers meer dan ooit toe om zich verregaand te mengen in het dagelijks leven van haar burgers. Het Cambridge Analytica schandaal toonde hoe ook ideologische manipulatie een nieuwe impuls heeft gekregen. Het 'fake news' over de Vietnamoorlog was een kleintje in vergelijking met de huidige ideologische strijd over geografische concepten als bijvoorbeeld 'grenzen' en 'migratie'. Lacoste's analyse blijft na 42 jaar pijnlijk actueel. Meer dan ooit lijkt geografie eerder ten dienste te staan van de oorlog, dan van de vrede.

Maarten Loopmans (maarten.loopmans@kuleuven.be) is sociaal geograaf en politieke ecoloog aan de KU Leuven.

